



Karl Marx ve Louis Althusser İzinde Bernardo Bertolucci Sineması: Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce)

Zerdeşt Yalçın | ORCID: [0009-0000-3085-6692](https://orcid.org/0009-0000-3085-6692) | zrdstyalcin@gmail.com

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Sinema ve Televizyon
Bölümü, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/013s3zh21>

Öz

İnsanlık tarihi içerisinde ideoloji, bireylerin yaşamı anlamlandırması ve yaşamına yön vermesi açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda ideolojiler, bireyleri ve toplumları şekillendiren ve yönlendiren bir konuma sahiptir. İdeolojilerin mevcut toplumsal sınıfların oluşumunda da etkisi bulunmaktadır. Sınıf kavramının çeşitlenmesinde ve oluşmasında toplum, bir takım ideolojik görüş etrafında buluşmakta ya da ayrılmaktadır. Çalışma kapsamında ideoloji ve toplumsal sınıf alanında geliştirilen pek çok fikir arasından Karl Marx ve Louis Althusser'in ideolojik ve toplumsal sınıf görüşleri ışığında; birbirinden ayrı ele alınamayan her iki kavramın sinemadaki karşılığını irdelemek adına İtalyan yönetmen Bernardo Bertolucci'nin Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) ve Novecento (1900) filmleri, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda yönetmenin filmografisinden seçilen her iki filmde de Marx ve Althusser'in geliştirdiği ideoloji ve toplumsal sınıf kavramlarının etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Bernardo Bertolucci, İdeoloji, İtalyan Sineması, Sinema, Toplumsal Sınıf

Atıf Bilgisi

Yalçın, Z. (2024). Karl Marx ve Louis Althusser İzinde Bernardo Bertolucci Sineması: Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce). *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 19-46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715655>

Geliş Tarihi	06.01.2024
Kabul Tarihi	25.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve

Benzerlik Taraması	Yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Bildirim	Yapıldı - iThenticate admin@turkiyemedyaakademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.



The Cinema of Bernardo Bertolucci in the Footsteps of Karl Marx and Louis Althusser: Novecento (1900) and Prima Del Rivoluzione (Before the Revolution)

Zerdeşt Yalçın | ORCID: [0009-0000-3085-6692](https://orcid.org/0009-0000-3085-6692) | zrdstyalcin@gmail.com

Necmettin Erbakan University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Cinema and Television, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/013s3zh21>

Abstract

In the history of humanity, ideology is important for individuals to make sense of life and direct their lives. In this respect, ideologies have a position that shapes and directs individuals and societies. Ideologies also have an impact on the formation of existing social classes. In the diversification and formation of the concept of class, society meets or diverges around a number of ideological views. Within the scope of the study, in the light of Karl Marx and Louis Althusser's ideological and social class views among the many ideas developed in the field of ideology and social class; Italian director Bernardo Bertolucci's *Prima Della Rivoluzione* (Before the Revolution) and *Novecento* (1900) films were analyzed by descriptive analysis method in order to examine the counterpart of both concepts, which cannot be handled separately from each other, in cinema. As a result of the study, the influence of the concepts of ideology and social class developed by Marx and Althusser was determined in both films selected from the director's filmography.

Keywords

Bernardo Bertolucci, Cinema, Ideology, Italian Cinema, Social Class

Citation

Yalçın, Z. (2024). Karl Marx ve Louis Althusser İzinde Bernardo Bertolucci Sineması: Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce). *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 19-46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715655>

Date of Submission	06.01.2024
Date of Acceptance	25.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External

Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

*“Seninse herkesin demektir.
Herkesinse de senin olamaz.”*

Novecento

Giriş

Grekçe “edios” ve “logos” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ideoloji kavramı, etimolojik olarak “fikir bilimi” anlamına gelmektedir. İdeoloji kavramı, insanlık tarihinde ve düşünce tarihinde çok köklü bir geçmişe sahiptir. Kavrama yönelik ilk kullanımın 18. yüzyıla dayandığı bilinmektedir. Kavramı ilk kez literatürde kullanan Destut de Tracy dışında, tarih içerisinde ideoloji kavramına yönelik pek çok farklı yaklaşım geliştirilmiştir (Bulut, 2011, ss.184-185). Bu düşünürler arasında Karl Marx, maddi gerçekliği; bilinç tarafından yönetilmediğini, bilincin maddi gerçeklik etrafında şekillendirildiğini ifade etmektedir. Bu sebeple ideoloji, gerçekliğin yanlış ve eksik bir yansıması olarak ele alınmıştır (Çelik, 2005, ss.96-97). İdeoloji üzerine çalışmalar yapan bir diğer önemli filozof Louis Althusser ise toplumun belli kesimlerinin ürettiği fikirlerin; topluma hâkim olan görüş olduğu fikrini benimsemiştir. Bu fikirlerini temellendirmede ise “Devletin ideolojik ve Baskı Aygıtları” olarak iki kategori oluşturmuştur (Althusser, 2014, ss.50-52).

İdeoloji gibi derin köklere sahip bir kavrama Marx ve Althusser perspektifinden oldukça kısaca değinmenin ardından, ideolojiler etrafında şekillenen toplumlarda, sınıf kavramına bakıldığında; kavramın genel hatları ile aynı ekonomik statüye, felsefi bakış açısına, çıkarlara ve görevlere sahip insanların bir araya gelmesini ifade ettiği görülmektedir (Cevizci, 1999, s.773). Esasında sınıf kavramı modern toplumlar ile özdeşleştiriliyor olmasına karşın kavrama yönelik fikirler ilk çağlardan itibaren Platon gibi düşünürler tarafından da ele alınmıştır. Platon, toplumsal sınıflar arası ilişkinin ve dengenin toplumsal yapının devamı için gerekli olduğunu ifade etmiştir (Bengül, 2006, s.13). Sınıf teorisine getirilen olumlu ve olumsuz yaklaşımlar arasında Platon’un toplumsal bir gereklilik olarak sınıf kavramına yaklaşması, kavramın ilk çağlardan itibaren farklı değerlendirmeler içerisinde yer aldığına dair bir örnek niteliğindedir.

İdeoloji ve toplumsal sınıf kavramlarının sinemadaki yansımalarına bakıldığında ise Narboni, sinemanın gerçekliği yeniden ürettiğini ifade ederek sinemanın var oluş amacını, ideoloji ile bütünleştirmektedir (Yılmaz, 2008, s.66). Sanat eserleri, kitlelere sunulmak üzere oluşturulmuş bir fikir bütünlüğünü yansıtmaları nedeniyle toplumla iç içe gelişim göstermektedir. Toplumla olan bu sıkı bağı nedeniyle sinema da toplumsal bir kültürün yansıması olarak görülmektedir (Güçhan, 1992, s.71).

İtalyan Sineması’nın I. ve II. Dünya Savaşı sürecinde Yeni Gerçekçilik gibi büyük bir akımla tanışmasından önce; sinemada var olan politik ideolojilerin ve politik temaların, dönem yönetmenleri tarafından filmografilerine nasıl yansıdığı temelinde; makale kapsamında Bernardo Bertolucci sinemasına odaklanılacaktır. Bertolucci, filmografisinde Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) gibi filmler ile politik

konulara değinmiştir. Bu filmlerde özellikle II. Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında İtalya'da yaşanan sınıf mücadelesini ve faşizmi ele almış; bununla birlikte İtalya'nın kültürel ve politik değişimlerine; cinsiyet, cinsellik ve toplumsal dinamikler gibi alanlardan yaklaşıarak değinmiştir (Sivas, 2004, ss. 11-17). Makale kapsamında yönetmenin Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filmleri Marx ve Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf görüşleri çerçevesince incelenecektir.

1. İdeoloji

İdeoloji; insan yaşamını anlamlandırma, yaşama bir gaye edindirme amacı taşımaktadır. İnsanların ideolojileri karşısındaki eylemleri, ideolojileri doğrultusunda anlam bulmaktadır. Kendi eylemlerine anlam kazandıran insan ise hayatta mutluluğa erişmiş olarak görülmektedir. Aynı zamanda eylemlerine anlam kazandıran insanların yaşamlarına bir meşruluk kazandırdıkları da ifade edilmektedir. Bireyler, benimsedikleri ideolojiler doğrultusunda hareket ettikleri için ideolojilerinin peşinden gitmelerini haklı bir zemine oturtmaktadırlar. Herhangi bir ideolojinin doğruluk ve gerçeklik ile kendisini en iyi konumda sunduğu görülmektedir. İdeoloji; bir dine benzetilerek, ideolojilerin kendisine inananlar için bir kaygısız inanç boyutu taşıdığı da düşünülmektedir. İdeolojilerin toplumsal görevleri olduğu için, bireysel bir ideoloji kavramı söz konusu değildir. İdeolojiler, belirli bir fikir çerçevesinde birleşmiş sınıflar arasında gelişim göstermektedir. Dünyaya anlam katan insan aklıdır. Bu doğrultuda insan aklının dünyayı algılayış biçimi, dünyayı değerli kılmaktadır. Böylece bu noktada devreye ideolojiler girmektedir. İnsanlar için dünya değil, dünyayı anlama ve anlamlandırma adına benimsedikleri ideolojiler önemli olmaktadır. İdeolojiler; dünü, bugünü ve geleceği kapsadıkları için kökenleri insanlık tarihi kadar da eskidir. Toplum olabilme statüsüne erişen insanlık bir arada yaşayabilmek için birlikte bir anlam aramaya başlamıştır. Tüm bu süreçler içerisinde ideolojiler önce mitsel daha sonra dinsel ve günümüze yakın dönemler içerisinde ise bilimsel olarak karşılık bulmaktadır. Sosyal bir alan olarak ideoloji, bireyleri bir araya getirerek sosyalleşme ve ortak bir fikir etrafında birbirlerini anlamalarına olanak tanımaktadır. İdeolojilerin tarihleri olmadığı gibi süreleri de yoktur. Değişen çağ şartları gereği geçersiz kılınan ideolojiler olduğu gibi çağa uyarlanan ideolojiler de bulunmaktadır. Bu devrim ile ideoloji, sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olmaktadır (Sayın, 1999, ss.2-3). Dinamik yapısı itibarıyla ifade edildiği gibi ideolojiler, başta birey olabilmenin mümkünlüğünü oluşturma; devamında ise ortak bir görüş etrafında birleşerek toplumsallaşmanın sağlanması noktasında başat bir role sahip olarak görülmektedir.

İdeolojiye atfedilen olumlu ve olumsuz anlamlar açısından kavrama hem her sorunun kaynağı hem de her sorunun çözümü için başvuru kaynağı olarak rastlandığı görülmektedir. Kavrama yönelik tanımlama çeşitliliğinin nedeni olarak ise ideolojiye bakışın iki ana temelde şekillendiği belirtilmektedir. İlk olarak; ideolojinin Marksist formülde yer alan yanılısma ve ters bilinç olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. İkinci olarak ise; Marx'ın bu ekonomi tabanlı olarak temellendirdiği ideolojiye karşılık daha

kültürel ve toplumsal açıdan sosyolojik ya da psikolojik bir ideoloji bakışı yer almaktadır (Macit, 2016, s.30). Bu doğrultuda Marx'ın görüşlerinin ideoloji kavramına yaklaşımları şekillendirmesi ile temelde iki yönlü bir çatı oluşturulduğu görülmektedir. Ekonomi ve kültürel ölçekte ideoloji kavramına farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Kavrama yönelik bu tanımlama ve algılayış çeşitliliği içerisinde çalışma kapsamında Karl Marx ve Louis Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf görüşleri ile sınırlandırma yapılmıştır.

2. Marx, İdeoloji ve Toplumsal Sınıf

İdeoloji kavramına yönelik ilk betimlemeler Tracy öncülüğünde başlamış olmasına karşın Marx ve Engels, ideoloji kavramına farklı bakış açıları ile köklü yaklaşımlar getirmiştir. Bu çalışmalar neticesinde ideoloji kavramına tek bir perspektiften yaklaşmayarak; kavramı, farklı pek çok alanı içerisinde barındıran bir üst yapı olarak kabul etmişlerdir. Bu üst yapı düşüncesinin temelini ise alt ve üst yapı ilişkisi; gerçeklik ve düşünce ilişkisi ile bağdaştırarak oluşturmuşlardır. Marx'ın ilk dönem ideoloji üzerindeki fikirlerini oluştururken; ideoloji kavramına, "kuruntu ve yanılısama" olarak baktığı ifade edilmektedir. Bu bakış, ancak ilerleyen dönemlerde değişim göstererek, ideolojinin alt ve üst yapı ilişkilerinden doğan ekonomik bir temelde yer aldığı fikrine evrilmiştir. Marx, ideolojiyi; yöneten sınıfın, yönetim sürecinde elinde bulundurduğu tüm üretim araçlarının sağladığı bir üst yapı olarak ele almaktadır (Demir ve Sesli, 2020, s.165). Bu noktada ideoloji kavramının ve kavramın üst sınıf ile ilişkisinin gerek toplumun sınıf ayrımı üzerindeki etkisinin tespit edilmesinde gerekse siyasi alanda nüfuz sağlama aracı olarak politik mecraların şekillendirilmesinin sağlanmasında kritik bir noktada yer aldığı görülmektedir.

Bireylerin fikirlerini ve zihinlerindeki bilinci şekillendirmedeki başlangıç, Marx için maddi faaliyetler ve maddi bağlantılar nezdinde ve bu doğrultuda gerçek hayatla doğrudan ilişkilidir (Marx ve Engels, 2013, s.34). Marksist alanda sıklıkla kullanılan bir çağın ve o çağa ait toplumların oluşturduğu fikirlerin tümü, o toplumların ekonomik yapılanmalarının bir ürünü olarak görülmektedir. Bu doğrultuda fikirlerini emek ve sınıf çatışması gibi kavramlar çerçevesinde geliştiren Marx için toplumlar, yaşam şartlarından etkilenmekte ve bilinçlerini bu ortam koşulu neticesinde şekillendirmektedir. Çıkarlarının bilincinde olan egemen sınıfın, neyi nasıl ürettiğine dair bu bilinçlilik hali, egemen düşüncelerini yaygınlaştırması noktasında kolaylık sağlamaktadır (Therborn, 2010, s.9). Marx, yaşamın bilinç etrafında şekillenmediğini aksine bilincin yaşam etrafında bir anlama büründüğünü ifade etmektedir (Marx ve Engels, 2013, s.35). Bu noktada insanın kendini, kendi bilincini üretmesi bağlamında Marx'ın praksis kavramından yola çıkan Lefebvre'nin fikirleri önem taşımaktadır. Lefebvre; üretimin insanı ürettiği fikrinden hareketle dünya tarihini, insanın kendi üretim tarihini yazması olarak ifade etmektedir. Bu doğrultuda inşa; kendi dünyasını, ötekinin bakışını ve kendinin bilincini üretmektedir. (Lefebvre, 2010, s.251). Bir bireyin varoluşunun önünde büyük bir olgu olarak üretim tarihi ile kurulan ilişki yer almaktadır.

Bu kapsamda bir bireyin kendilik bilincinin keşfi ve şekillendirilmesi doğrultusunda bireyin içerisinde bulunduğu üretim ilişkileri önemli bir noktada yer almaktadır.

İnsanların hayvani yaşam aşamasından çıkışı, üretim faaliyetleri ile tanışması Marx için bireylerin maddi yaşamlarını da üretme fikri ile tanışmaları anlamına gelmektedir. Bu üretim şekli ise bireylerin maddi üretim koşulları çerçevesinde belirlenmektedir. Marx'ın bu tarih anlayışı, insanın ideolojiye olan bakışını etkilemektedir. Bu doğrultuda Marx; tarihi, insanın üretim ilişkileri ile birlikte şekillendiren bir görüş olarak benimsemektedir. İnsanın üretim süreci ile olan ilişkisi yalnızca üretim koşulları ile değil insanın neyi nasıl ürettiği ile de bağlantılıdır (Marx ve Engels, 2013, s.30). Toplumda egemen olan sınıfın değişimi, egemen ideolojinin konumunu ve içeriğini de değiştirmektedir. Marx ve Engels bu noktada, kendinde sınıf ve kendisi için sınıf kavramlarını ortaya koymaktadır. Bu kavramlar ışığında ideoloji, Marksist kuramda herhangi bir sınıfın egemen olduğu toplum ve sınıf karmaşalarına sebep olan yönetimlerin, ideolojik altyapıları olduğunu ifade etmektedir (Rehmann, 2017, s.42). Toplumlar üzerinde ideolojik tahakküm kuran yapı olarak üst sınıf kavramı ile karşılaşılmaktadır. Egemenlik aracı olarak ideoloji, sınıfların oluşturulmasından sınıfların egemenliklerinin değiştirilmesine kadar tüm süreç içerisinde belirleyici bir unsur olarak görülmektedir.

Feodal dönem içerisinde toprak sahiplerinin, bu doğrultuda özel mülk sahiplerinin, aynı zamanda egemen sınıf olarak görüldüğü bilinmektedir. Gelirlerinin büyük bir bölümünü topraktan elde eden bu sınıf, aynı zamanda egemen ideolojiyi de elinde tutmaktadır (Bloch, 1983, s.360). Marx'ın egemenliğin düşüncesi ve düşüncenin egemenliği kesişimi bu noktada kendisini göstermektedir. Marx, egemen sınıfın diğer sınıflar üzerindeki maddi pratikleri yönlendirme gücünün dışında egemen olmanın ideolojik zeminde de kabulünü sağlama arzusu taşımasından söz etmektedir. Üretim ilişkileri temelinde egemen ideoloji ile tanışan her sınıf aynı maddi yaşam pratiklerini benimseme dışında egemen ideolojiye de çarpar. Böylece egemen ideoloji tarafından hem maddi hem manevi bir tahakküm altında yönetilen sınıf oluşturulmuş olur. Marx ve Engels maddi açıdan toplumda hakimiyet kurmuş sınıfın aynı zamanda sahip olduğu ideolojilerin de hakimiyet kuracağı fikrini ifade etmektedir. Marx'ın ideolojiye bakışında en önemli noktalardan biri de toplumun bilincini nasıl oluşturduğudur. Marx ve Engels, insanların benimsedikleri tüm fikirleri kendilerinin ürettiklerini fakat kendilerinin üstünde yer alan sınıf tarafından yönetildiğini ifade etmektedir. Bir insanın düşünme biçimi, insanların maddi yaşamından bağımsız ele alınamamaktadır. İnsanların sahip olduğu her bir fikir, yaşamının günlük alanından bir noktasına nüfuz ederek gelişmektedir. Marx aynı zamanda bir fikrin yaygınlaştırılmasının, fikrin oluşturulduğu dönemin egemen zihniyetinin elinden geçerek sağlandığını ifade etmektedir. Böylece herhangi bir fikir, egemen ideoloji süzgecinden geçerek gelişmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Toplum bu yolla aktarılan ve kabulü beklenen ideolojiler, egemen sınıfın yönetim araçlarından birine örnek niteliği taşımaktadır. Marx, toplumun bu şekilde ideolojilerle yönlendirilmesini egemen güçlerin zihin üzerindeki üretim araçlarına olan sahipliği olarak görmektedir. Zihinsel üretim, somut olarak üretim şekillerinden ayrılarak

farklı bir konumda yer almaktadır. Kendine ait özel bir konumu olduğu düşünülmektedir (Marx ve Engels, 2013, ss.52-53).

1870'lere doğru iktisadi temelde sınıf kavramının kökenleri ve gelişimi Marksist düşünce ile hız kazanmıştır. Toplumsal mücadele kapsamında sınıflar arası mücadele ya da sınıflar arası çekişme biliniyor olsa dahi Marx'ın Kapital adlı eseri ile yayılmaya başlamıştır (Beneton, 1991, ss.16-17). Bireyleri birbirinden ayıran noktalar arasında ifade edilen emek; üretimi ve üretim temelli güçleri elinde bulunduran ideolojilerin geliştirdiği sosyal ilişkileri oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle üretim fonksiyonları ve üretici gücü; insanlık tarihini çeşitli evrimlere götüren dönemlere ayırmaktadır. Alt sınıfın, üst sınıfı belirlediği düşüncesinden hareketle üretim ilişkileri temelli belirlenen bu sistem içerisinde sınıf çatışmasının devrimi de ateşlenmiş olarak görülmektedir (Okutan, 2016, s.58). Bu yapı içerisinde paradoksal bir sınıf konumu ve ideoloji sarmalı içerisinde diyalektik bir devinimin varlığı çıkarımı yapılabilmektedir.

Marx, toplumsal sınıfları oluşturan şey nedir sorusundan hareketle sınıf kavramını incelemektedir. Sınıfların oluşumunu ise bireylerin sahip oldukları gelir kaynaklarının farklılaşması olarak nitelendirmektedir. Modern toplumlarda üç adet ana toplumsal sınıf olduğunu ifade etmektedir. Bu sınıflar, ücret karşılığı olan işçiler, sermaye sahipleri ve toprak sahipleri olarak ayrılmaktadır. Bu ayırmda kol gücünden kafa gücüne doğru bir geçiş söz konusudur. Proletaryanın başlangıcından, bir tür doğumundan, itibaren burjuvazi ile bir savaş içerisinde olduğunu düşünmektedir. Bu savaş, temelde bireysel işçilerden başlayarak bir şirket adına çalışan işçilere doğru yayılım göstermektedir (Marx, 1968, s.282). Marx bu noktada sermayenin sınıf oluşumu ve çatışması için en başat unsur olduğunu ifade etmektedir. Sermayenin devamlılığını sağlayan işçiler ve sermaye sahipleri arasında ilişkinin emekten sömürüye geçişi simgelediğini ve bu geçişin tarihte proletaryanın varoluşundan itibaren geçerli kılındığını ifade ederek temel çatışmanın kökenini işaret etmektedir.

Marx, sınıf kavramının sadece bir farklılık ve ayırım değil aynı zamanda bir bireyin varoluşunu da simgelemektedir. Bu sınıflar bireyleri ait oldukları sınıflar aracılığıyla yaşama bakışları ve davranma şekilleri ile toplumun bir üyesi haline getirmek ve işlevsellik kazandırmak yerine toplum içerisinde ayrıksı bir konuma erdştirerek ona bir ayrıcalık katmaktadır. Bu durumda birey toplum için bir işlevsellik kazanmak yerine kendi için bir toplum konumuna erişmektedir (Marx, 2009, s.119). Marx'ın, sınıflara ayırdığı toplumları belirlemede başvurduğu temel ayırım noktası toplumun sahip olduğu üretim şekilleridir. İnsanlık tarihinin her döneminde yöneten ve yönetilenlerin olduğunu düşünmektedir. Bu iki ana sınıfın varlığı keskin sınıf çatışmalarının temelini oluşturmaktadır. Günümüze dek gelen bu çatışma, köleci toplumlardan günümüz kapitalist toplumlarına kadar devam etmiştir. Bu çatışmanın üretim açısından bir karşılığı bulunmaktadır. Bir ürünü üretebilecek sermayesi olanlar, bu ürünün üretim araçlarına sahip olanlar ve üründen elde edilen kâra ortak olanlar; ürünü üreten fakat kârı bölüşerek tüketme hakkını taşımayanlar ile çatışma halindedir. Kapitalist yönetimin çelişkisi olarak Marx, üretime dair güçleri ve

üretimin ilişkilerini işaret etmektedir. Bu ikili arasındaki çelişkinin artışı kapitalizmi de güçlendirmektedir. Üreticilerin hızlı ve sürekli gelişmesi, sınıfsız bir yoksul toplum oluşturmaktadır. Marx için bu yoksul toplum, emek sınıfı olarak kitlesel güç halini almaktadır. Marx'ın fikirlerinin gelişimi doğrultusunda kurguladığı toplumsal süreç şu şekildedir: Toplumlardaki kapitalist anlayış geliştikçe sınıflar arasındaki mesafeler artacak ve bu artış ile beklenen devrim gerçekleşecektir. Devrimin sonunda ise sınıfların olmadığı ortak yaşam şartlarının sağlandığı bir toplum modeli oluşturulacaktır (Bengül, 2006, ss.55-57). Marx için toplumsal sınıfların ana kaynağı, özel mülk sahipliği olarak görülmektedir. Özel mülkiyetin yönetici sınıf içerisinde orantısız dağılımı ile toplumsal tabakalaşma artmaktadır.

Marx ve Engels üretim güçleri ve iş bölümüne dayanan ve birbirine geçişin ancak bir devrim ile mümkün olabileceği 4 farklı toplum tipinden söz etmektedir. Bu toplumlar Asya, Antik, feodal ve burjuva toplumlarıdır (Özlem, 2015, ss.166-167). Tüm bu toplumlarda sömürge sistemi kuruludur. Sömürü aracı olarak da ifade edildiği gibi özel mülk sahipliğine vurgu yapmaktadır. Bu sahiplik yalnızca toprak sahipliği değil bir ürünün üretim araçlarına olan sahipliği de içermektedir. Dolayısıyla toplumda belli bir kesimin elinde bulunan üretim araçları, toplumda sınıflaşma oluşturmaktadır. Üretim araçlarının ve özel mülkiyet, yalnızca ekonomik bir çıkar sağlamamaktadır. Marx, ekonomik üstünlüğü olan sınıfların kendi ideolojisini de üretme, yayma ve benimsetme gücünü elinde bulundurduğunu ifade etmektedir (Bengül, 2006, s.58). Üst yapının elinde bulundurduğu üretim araçları, mülkiyet ve ideolojik güç kavramları bu noktada eklektik bir bağ ile birbirine bağlı olarak görülmektedir. Her kavram kendi varlığını bir diğeri ile paylaşmakta ve korumaktadır.

3. Althusser, İdeoloji ve Toplumsal Sınıf

Marksist öğretinin devamı doğrultusunda fikirlerini temellendiren Althusser; ideolojinin devlet, sınıf ve sınıf bilinci üzerindeki etkileri üzerine felsefesi temellendirmiştir. Devletin hangi ideolojiyi ne amaç ile kullandığını, sınıf kavramı üzerinde incelemektedir (Şen, 2020, s.46). Marksist düşünce gibi Althusser de ideoloji kavramına yaklaşırken; sınıf ve sınıf bilinci kavramı üzerinden yaklaşmıştır. Althusser için ideoloji, egemen bir konuma sahip olmasından öte somut bir sınıf mücadelesinin sonucu olarak ifade edilmektedir (Althusser, 2014, s.101). Buradan hareketle egemen ideoloji, sınıf mücadelesi neticesinde doğmuş olup; sınıfsal mücadeleden bağımsız irdelenmemektedir. Althusser için ideolojinin somut bir koşul taşınması gerekliliği ise bu noktada devreye girmektedir. Devletin yani bu doğrultuda egemen ideolojinin, bir bütünlüğü ile karşılaşılmaktadır. Althusser, sınıflar arası ideolojik katmanların yalnızca sistem sürekliliği için değil; var olan sistemin tekrar üretilmesi için oluşturulduğu düşüncesini temellendirmektedir. İdeoloji, sınıflar arası yeniden üretim olgusunu, toplumsal işlevlere göre değiştirerek; fikir birliği ile bireylerin sınıfsal olarak yeniden üretilmesine odaklanmaktadır. Althusser ideoloji kavramını, egemen bir fikri elinde bulunduran sınıfın aynı güce sahip karşısındaki sınıf ve oluşumlara karşı ürettiği savaş olarak tanımlamaktadır

(Kazancı, 2002, s.69). Bu tanımlama neticesinde ideolojinin yalnızca iki sınıf arasındaki fikir çatışmasını değil; farklı sınıfların benimsedikleri mücadeleyi de kapsadığı görülmektedir.

Althusser'in ideoloji tanımlamasında devlet kavramının konumu yönlendirici bir noktada yer almaktadır. Platon, çocukluk dönemlerinde bireylerin belirli yasaklar çerçevesinde baskı altında bir birey olmaları için yetiştirildiğini, bu yasaklarla devlete karşı gelme potansiyeli olan bireylerin oluşumunun engellendiğini ifade etmektedir (Platon, 1995, s.107). Althusser bu yapılanmanın nedenini bireylerin zihnine küçük yaşlardan itibaren devlete gösterilmesi beklenen mutlak saygı ve sevginin zorunlu aşısı olarak görmektedir (Althusser, 1996, s.111). Bu doğrultuda devlet, ideoloji ve eğitim gibi bir etki üçgeni oluşturulmaktadır.

Althusser'deki üretim, üretimin yeniden üretilmesi ve üretim koşulları kavramlarına bakıldığında, üretim sürecinin devamlılığı için üretim koşullarının yeniden üretiminin zorunluluğu ile karşılaşılmaktadır (Althusser, 2014, s.36). Devletin İdeolojik Aygıtları olarak şekillendirdiği teorisinde, bu aygıtların ideolojiler üretme ve bu ideolojileri sürdürülebilmesi için idare etme gerekliliği bulunmaktadır. Aynı zamanda ideolojik aygıtlar, kapital toplumlarda mevcut sınıf ilişkilerinin de yeniden üretimini sağlama amacı taşımaktadır. İdeolojik aygıtlar bu konuda üretim araçlarının da yeniden üretimini gerçekleştirmektedir (Stevenson, 2008, s.26). Althusser, ideolojinin, insanın toplumsal bir özne olabilmesinde bir koşul olduğunu düşünmektedir (Althusser, 2014, s.121). Egemen ideolojinin içerisinde yerini sürekli olarak şekillendirdiği bireyin doğduğu andan başlayarak üretim ilişkilerindeki konumu da hazırlanmıştır. Bu noktada Althusser, ideolojinin bireylerin üretim ilişkileri ile kurdukları ilişki olmadığını, bu ilişkileri temsil edecek fikir yapısının ideoloji olduğunu ifade etmektedir (Althusser, 2014, ss.114-115). Bu bilgiler ışığında da Althusser için ideolojinin ana çıkış noktası, üretim temelli bir noktada yer almaktadır. İdeoloji tanımlamasına maddi bir temel kazandıran Althusser, bu maddi temeli üretim ilişkileri olarak belirlemiş ve Marksist kuramın devamı olarak bir ideoloji tanımı geliştirmiştir.

Althusser, ideoloji ve özne kavramları ışığında bireye yeni bir konum kazandırmıştır. Althusser'e göre bireyler ideolojiler tarafından özneler olarak kabul görmekte ve her bir ideoloji öznelerin oluşturduğu kategoriler etrafında şekillenmektedir. Her ideolojinin kendi öznesi konumunda bireyleri vardır. Bu doğrultuda özne, ideolojilerin itici gücü olarak görülmektedir (Türk, 2010, s.114). İdeoloji, bireylere yaşam pratiklerini özgürce ifade edebildikleri özneler olarak yaklaşmaktadır. Althusser bireyin bu özneleştirilmesi halini ideolojinin bireylerin yaşamındaki gerçeklik boyutu üzerinden de incelemektedir. Bu düşünceye göre herhangi bir ideolojinin bireylerin yaşam pratiklerine uyumluluğu ve doğallığı kişinin bu ideolojiyi benimsemesi yönünde önemli bir adımdır. Bu adım ile birey, kendi fikri ile bir ideolojiyi benimsemektedir. Benimseme ise Althusser için kişinin içinde bulunduğu üretim ilişkileri kapsamında şekillenmektedir. Bir ideolojinin gerçek ve doğalmış gibi gelmesinin doğru orantılı olarak gelişimi kişinin o ideolojiyi günlük yaşamında bir pratik olarak görebilmesinde yatmaktadır. Bu şekilde günlük yaşam

pratikleri ve ideoloji kişinin belleğinde şekillenmektedir. Günlük yaşam pratikleri kavramı ise ideolojinin somutlaştırılma aracıdır. Çünkü Althusser ideolojinin toplumun her katmanında soyut bir zeminde yer almadığını aksine bireylerin tüm davranışlarında ve eylemlerinde şekillendiğini ifade etmektedir. Bu fikri ile ideoloji toplumun her biriminde yer almaktadır (Eagleton, 1996, s.49).

Althusser'in ideoloji ve toplum kavramlarına yakından bakabilmek için her iki yapıyı da sıkıca kavrayan devlet nosyonuna odaklanmak gerekmektedir. Althusser için devlet kavramı Marksist terminolojinin ışığında bir üst yapı formülasyonuna sahiptir. Bu doğrultuda Marksist kuram neticesinde Althusser de devlete egemen sınıfın baskı aracı perspektifinden yaklaşmakta ve Marksizm'in devlete ait bu konumlandırılışını kabul etmektedir. Fakat Marksizm'in devletin tahakküm aracı olma yolunda başvurduğu kaynakların tanımlanmasındaki eksikliğinden yola çıkarak devlete ait ideolojik ve baskı aygıtları teorisini oluşturmuş; Marksist devlet anlayışını bir üst noktaya taşımayı amaçlamıştır (Dişçi, 2020, s.136).

Althusser ideolojisini, tüm soyut bağlarını ortadan kaldırma yönündeki fikrini, kurgu kavramıyla da pekiştirmektedir. Bu kavram, toplumdaki bireylerin özgür olarak seçim yapabilmelerini ifade etmektedir. Bu seçim, ideolojinin gerçeklik ile olan bağımlı da temsil etmesi neticesinde, ideolojiye somut bir boyut kazandırmaktadır. Seçim özgürlüğünün ise sahtelik boyutundan söz edilmektedir. Kapitalist bir toplumda seçmenler yani toplum; kendi yöneticisini seçmekte özgür kılınmıştır. Fakat ortadaki bu özgürlüğün yönü ve sonunu belirleyen, egemen ideolojilerdir. Toplumun sahip olduğu sınıfların konumu ise yine toplumun sahip olduğu üretim araçları ile doğru orantılıdır. Mevcut bulunan üretim araçlarının mülkiyeti üzerindeki konum ise ülkelerin egemen sınıfın konumu hakkında da bilgi vermektedir. Siyaset ve devlet ilişkisi bu bağlamda ele alınmaktadır (Eroğul, 2017, s.67). Althusser, sınırları belirlenmiş bir özgürlük hattı içerisinde toplumu oluşturan seçmenlerin yine belirlenmiş egemen ideolojiler nezdinde yönetildiğini ve özgür kılındığını ifade etmektedir. Aynı zamanda burada devlette hâkim ideoloji ve toplum ilişkisinin kesişmesi de görülmektedir.

Baskı aygıtları kamu alanlarında birlikte bir rol oynarken; ideolojik aygıtlar, özel alanlarda, dini etkinliklerde, eğitim kurumları ya da iletişim araçlarında ve aile içerisinde dahi görülmektedir. İdeolojik aygıtlar daha önce de ifade edildiği gibi bireyin özne olarak kendisini bir ideoloji içerisinde hissettiği her alanda ve her anda işlevsellik kazanmaktadır. Devletin İdeolojik Aygıtları, bireyleri üretim süreçlerine dahil ederek süregelen ekonomik çıkarlar doğrultusunda şekillendirmeye devam etmektedir. Bir tür çağırma işlevi ile özneler, kendilerine ait en mahrem alanlarında dahi sistemin yapısı ile karşılaşır ve bilinci yoluyla da etkileşim kurar. Baskı aygıtlarının şiddet ile olan bağına karşılık ideolojik aygıtların kendi silahları ideolojileridir. Kültürel dışlanmışlık, aile içi ötekileştirilme, kitle iletişim araçlarındaki sansür mekanizmaları, dinden aforoz edilme gibi cezalandırma kavramları ideolojik aygıtların şiddet araçlarına örnek niteliğindedir (Althusser, 2014, ss.64-67).

Althusser için bir bireyin en erken yaşta ideoloji, toplum ve devlet kavramlarıyla tanışması ideolojik aygıt olarak ifade ettiği “okul” içerisinde mümkün olabilmektedir. Althusser, ana okulu dönemlerinden itibaren okul ve okuldaki eğitimin; kapitalizm öncesi toplumlarda kilise tarafından uygulanan tahakkümüne benzer bir şekilde, çocukların zihinlerini yalnızca ve çoğunlukla egemen ideoloji ile çerçevelenmiş konular kapsamında eğittiğini düşünmektedir (Subaşı, 2021, s.304). Althusser özellikle bu noktada çocukların etkileşime ve etkiye en açık olduğu dönemlerden itibaren okuldaki eğitim ile egemen ideolojiye ısıdırıldığını ifade etmektedir. Sistemin devamlılığı için çocuklar okullarda bir fabrikasyon üretiminin ürünleri olarak yetiştirilmektedir (Althusser, 2014, ss.61-62).

Marx için devlet tanımını ele alan Althusser (2015, s.138), Marx'ın devlet kavramına bakışı için yeni bir kavram ortaya attığından söz etmektedir. Devlet bir noktada sömürenlerin egemen sınıfının hizmetinde görev alan bir baskı aygıtı olarak görülmektedir. İdeolojinin devlet ile olan ilişkisini kavrayabilmek için Althusser'e bakıldığında ideolojinin bireyler ve bireylerin kendi dünyasını şekillendirmesinde bir imge görevi gördüğü belirtilmektedir. İdeolojiyi bilinç dışı konumda inceleyerek, ideolojinin her an varlığını sürdürüleceğini ve bu yönü ile de vazgeçilemeyeceğini ifade etmektedir (Çağan, 2008, ss.22-23). Althusser, Marx'ın fikirlerinden hareketle bu yapıyı geliştirerek ideoloji kavramına yaklaşmıştır. İlk etapta devlet kavramını yönetim ve aygıt olarak ikiye ayırmıştır. Devlete ait aygıtları ise Baskı ve İdeolojik Aygıtlar olarak ikiye ayırarak devletin yönetim araçları ile ideoloji ve devlet ilişkisini incelemiştir. Marx için devlet aygıtları olarak görülen ordu, polis, yargı ve hükümet Althusser için baskı aygıtlarıdır. İdeolojik aygıtlar ise kendi içerisinde farklı alanlara ayrılarak çeşitlenmektedir. Devlete ait ideolojik aygıtlar, herhangi bir şiddet unsuru barındırmayan baskı aygıtlarını ifade etmektedir. Althusser, buradaki şiddet kavramını derinleştirerek devletin ideolojik aygıtlarından farklılaşan bir siyasal aygıt kavramını da geliştirmiştir. İdeolojik aygıtlar ile siyasal aygıtlar birbirinden farklı bir baskı mekanizmasına sahiptir. Devletin Baskı Aygıtları, Marksist kuramda da ifade edildiği gibi hapisaneler, ordu ve polis, hükümetler ve yargı sistemi olarak belirtilmektedir. Devletin İdeolojik Aygıtları profesyonel kurumlar olarak toplum karşısında doğrudan yer almaktadır. Her kurumun ayrı olarak benimsediği ideolojiler bulunmaktadır. Bu aygıtlar içerisinde ise aile, din, eğitim, siyasal, sendika, iletişim, kültür ve hukuki aygıtlar yer almaktadır. Baskı aygıtlarının toplu bir birliktelik halinde hareket etmesine karşılık ideolojik aygıtlar ayrı ve özelleştirilmiş bir hareket alanına sahiptir (Althusser, 2014, ss.50-51).

Althusser devletin ideolojik aygıtlarının toplumda var olan sınıf kavramından bağımsız ele alınmasını yanlış bulmaktadır. Tarihin, sınıflı toplumların tarihi olduğunu düşünen Althusser, Devletin İdeolojik Aygıtları'nın da tarihsel olarak toplumdaki sınıf kavramından ayrı incelenemeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıca, ideolojinin bir tarihinin olmadığı belirtirken, ideolojinin kendine has bir tarihinin olmadığını belirtmektedir (Althusser, 2014, s. 103). Her topluma özgü sosyolojik, kültürel, ekonomik ve politik bağlamda gelişim

gösteren ideolojilerin oluşmasında öteki konumdaki diğer toplumların yaşam kültüründen noktalar da yer almaktadır.

Althusser için ideoloji, toplumsal sınıflar arasındaki bireylerin zihinleri üzerinde oluşturulan soyut bir formüldür. Bu özelliği ile ideoloji gerçeklik ile hayal arasında yer alan bir ilişkinin ürünü olarak görülmektedir (Althusser, 2014, s.66). Althusser'e göre toplumdaki sınıflar din, adalet ve siyasi düzeyde belli başlı görüşlere sahiptirler. Bu görüşlerin belli bir kısmı belli bir oranda gerçekliğe denk düşmektedir. Bu gerçeklik oranını ise Althusser, bireylerin zihinlerinde gerçekliğe yaklaşım oranları ile doğru orantılı olarak kabul etmektedir. Bu doğrultuda Althusser fikirlerin somut şeyler olduğunu ifade etmektedir. İdeolojilerin insan pratiklerinde yer bulması gerektiğini düşünmektedir. Baskı altında kalmadan herhangi bir düşünceye katılan bir birey o düşüncenin gerektirdiği hareketleri de yerine getirmektedir. Tüm bu süreci Althusser bireyin ideolojik sürece çağırılması olarak tanımlamaktadır. Bu süreçlerin gerçekleştirilmesinde ise Althusser, ideolojik ve baskı aygıtlarının önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Baskı aygıtları olan güç birimlerinin tek; fakat ideolojik aygıtların pek çok farklı çeşidinin olduğunu söylemektedir. Baskı aygıtlarının gücünü somut güç gösterisine dayandırması nedeniyle ideolojik boyutunu geri planda tuttuğunu söylemektedir. Buna karşılık ideolojik aygıtlar ise ideolojilerini ön planda tutarak toplumda yer edinmektedir (Kaplan, 2012, ss.13-14).

Althusser toplumların sınıfsal yapılarını analiz etmede Marx'ın geliştirdiği ekonomik pencereden bakışın tam olarak yeterli olmadığını; ekonominin toplumsal sınıfları belirlemede ancak son noktada bir etkisinin olabileceğini düşünmektedir (Bank, 2016, s.5). Althusser, Marx'ın toplumsal yapıları açıklarken başvurduğu üst yapı kavramına da farklı bir bakış getirmektedir. Üst yapının ekonomik temel ile ilişkisinde farklı etkenler olduğu ifade etmektedir. Sınıflar arası mücadelede ise devlet kavramının yeri Althusser için bir ayrıma sahiptir. Devlet; hakimiyeti elinde bulunduran sınıfın, hakimiyetini sürdürmek için koruduğu bir araçtır. Devletin sınıf mücadelesinde etkin bir rol alabilmesi için bu ayrıma gereksinim duyulmaktadır. Devletin aynı zamanda sınıf mücadelesinde mevcut düzende bir isyana karşı egemen sınıf içerisinde karşılaşılabilecek bozulmalara neden olması ihtimaliyle ayrı bir konumda incelenmesi ön görülmektedir. Althusser aynı zamanda farklı tarihlerde dünya üzerinde oluşan sınıfların egemen sınıf karşısında birleşebilmesinin temelini de ekonomiye bağlamaktadır. Bu noktada da hakimiyeti elinde bulunduran üst yapıya dikkat çekmektedir. (Althusser, 2014, ss.42-44). Althusser, egemen sınıf karşısındaki mücadelenin temelini ekonomik birleşme olarak ele almaktadır. Bu noktada sınıf mücadelesi veren grupların kendi içlerinde ekonomik tabanda birleşerek bir araya geldikleri görülmektedir. Kolektif bilinç temelinde ekonomik benzerlik unsuru yatmaktadır.

Althusser ayrıca toplumsal oluşumları ifade etmede teorik bir ayrımın gerekliliğini ifade etmektedir. Bu teoride toplumsal sınıfların oluşum sürecini açıklamada ekonomi, politik ve ideolojik boyutların evrensel ve tarih içerisindeki konumunun ayrı bir şekilde ele alınmasının gerekliliğinden söz etmektedir. Bu noktada feodal yönetimin içerisinde ekonominin siyaset düzeni ile birlikte hareket ettiğine dikkat çekmektedir. Ekonomik gücü

elinde bulunduran siyasi egemenliğini de pekiştirmektedir. Feodal düzende üretimden elde edilen fazlalığa erişmek için mevcut siyasi gücü elinde bulundurarak şiddet ile bu fazlalığa erişmek mümkünken sömürü düzenine sahip kapitalist toplumlarda, şiddet kullanımına gerek kalmadan üretim fazlalığına erişim sağlanmaktadır. Althusser için toplumsal sınıflar birliktelikleri yadsınamayacak ve yalnızca kendi içerisine kapanmış bir sistemle ifade edilemeyecek bir yapıya sahiptir (Bank, 2016, ss.13-17).

4. Bernardo Bertolucci

Çalışma kapsamında Bernardo Bertolucci sineması Marx ve Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf görüşleri nezdinde inceleneceği için bu başlık altında yönetmenin genel sinematografik görüşleri, teknik ya da estetik bağlamda sinema alanına bakışından ziyade; politika, ideoloji ve toplumsal sınıf kavramları gibi başlıklarla ilgili görüşlerine ve sinemaya katkılarına odaklanılacaktır.

Bazin tarafından kuramlaştırılan Auteur kuramı kökeninde, yönetmenlerin bireysel ideolojileri, felsefeleri ve sanata bakış açıları yer almaktadır (Özden, 2004, s.126). Bu doğrultuda ortaya çıkan Auteur kavramı Yeni Gerçekçilik sonrası İtalyan Sineması'nda Bernardo Bertolucci sinemasında da görülmektedir. Bir Auteur olarak kabul edilen Bertolucci'nin kendi ideolojik zeminine değinmek sinema görüşünü anlamak açısından önem taşımaktadır. Yönetmenin ilk filmleri Marksist ideoloji ile daha bağlı olarak değerlendirilmektedir. Fakat bağlarının bulunduğu burjuva aile kökeni içerisinde büyümenin verdiği sıkıntıları sinemasına da yansıtmıştır.

Bernardo Bertolucci'nin, komünizm kelimesini ilk kez çocukluğunda bir domates tarlasında oynarken babasının bir arkadaşı olan Alberti'nin ölümünü protesto etmek için gösteri düzenleyen köylülerden duyduğu ifade edilmektedir (Erdoğan, 2009). Yönetmen özellikle Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filminde önemli olanın kendine has bir dil oluşturmak olduğunu söylemektedir. Bu doğrultuda yönetmenin Auteur sinema düşüncesine bağlılığı görülebilmektedir. Bertolucci burjuva bir aileden gelerek 'bilinçli bir şekilde Marksizm'i sevgi, tutku ve umutsuzluklarla benimseyen bir Marksist' olarak kendisini tanımlamaktadır. Bilinçli Marksist olan her burjuva ise her daim köklerinin geldiği ortama geri dönme korkusunu taşımaktadır. Bu konumu nedeniyle Bertolucci de sanatında burjuva köklerini sürekli aktarma endişesi taşımaktadır (Bragin, 1966; Fieschi, 1968).

Bernardo Bertolucci, sinemanın toplumdaki tüm noktalardan etkilendiğini dile getirmektedir, öğretmen olarak dünyaya ve topluma bakışın yönetmenlerin filmlerinde yansıdığını ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle yönetmenlerin topluma bakışlarının sanatlarını şekillendirdiği çıkarımı yapılabilmektedir. Bertolucci, Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filmi için kendi düşüncelerinden esinlendiğini dile getirmektedir. Kendi ideolojik tutumunu belirtmek, araştırmak ve geliştirmek amacıyla filme yaklaştığını ifade etmektedir. Filmde Marksist olduğunu düşünen fakat olmadığını keşfeden bir genç adam konu edinilmektedir. Bu genç karakter ile Bertolucci'nin kendi fikirleri paraleldir. Bu

doğrultuda film, bir ölçekte yönetmenin ideolojik zemininin otobiyografisi konumunda yer almaktadır. Nitekim yönetmen kendi iç ideolojik çıkmazını işlediğini de ifade etmektedir. Yönetmen, yaşadığı süreçte faşizm ya da faşist yönetim ile denk gelmediğini; aynı zamanda 68 kuşağı sürecini de deneyimmediğini ifade ederek kendi yaşadığı dönemi ideolojik açıdan bir boşluk olarak nitelendirmektedir. Bertolucci bir bireyin kendisini keşfetmesinde topluma, dünyaya ve tarihe bakış açılarının önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada ideolojilerin tarih ve toplumdan bağımsız gelişemeyeceğini düşünmektedir. Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filminin ana karakteri Fabrizio için Bertolucci, Marksist olmanın imkânsız olduğu bir burjuva çocuğu olarak betimlenmektedir. Kendini bu karakter ile özdeşleştirerek konumunun belirsiz olduğu bir burjuva çocuğu olarak benzerlik kurmaktadır (Fieschi, 1968).

Bertolucci aynı zamanda tüm filmlerin politik bir katmanı olduğunu düşünmektedir. Politika barındıran her film ise mevcut sistem tarafından sömürülmektedir. Bu doğrultuda da sinemayı bir devrim aracı olarak değil ancak bir karşı çıkış aracı olarak nitelendirmektedir (Mellen, 1972). Bu karşı çıkış ile sinema ise Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları içerisinde incelenebilecek bir konuma ait olarak değerlendirilebilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenecek bir diğer film olan ve çeşitli siyasi eleştirilerin bulunduğu beş saatlik uzunluğa sahip ve iki act'tan oluşan Novecento (1900) filmi, II. Dünya Savaşı sürecini proleter ve burjuva sınıfına ait iki çocuk üzerinden ele alarak geniş bir dönemsel panorama sunmaktadır. Kendisi ile filmlerini özdeşleştirme durumu Novecento filminde de görülmektedir. Novecento (1900) filminde kendi çocukluğu ve tüm hayatı ile yüzleştiğini ifade etmektedir. Filme olan aidiyetini hayatının tümünün incelemesi olarak ifade etmektedir. Novecento (1900) filminin; üst yapıya mensup bulunduğu burjuva sınıfına ve ideolojisine duyduğu öfkenin karşılığında üretilmiş bir film olduğunu belirtmektedir. Filmde köylü ve toprak sahibi iki karakter üzerinden tüm İtalyan tarihini sunmayı hedeflemiştir (Bachmann, 1975). Filmde iki taraf içerisinde geçen tüm çekişmenin 1945 yılında geçiyormuş gibi resmedildiği fakat bu tarihin geleceği, gelecek dönemde İtalya'da yaşanacak ortamı temsil ettiğini söylemektedir. Filmi bir umutsuzluğun filmi olarak nitelendiren Bertolucci, filmin alt kültür çekişmesine dönüştüğünü de belirtmektedir. Kendi filmlerinin İtalya tarihini yansıtılmasına yönelik fikirlere filmlerinde tarihi önemmediğini, değer verdiğini ifade etmesine karşılık Marksist temelde tarihsel film yaptığını düşünmediğini ifade etmektedir. Yönetmen aynı zamanda Marx'ın yanlış bilinç kavramına gönderme yaparak sinema ile tarih yazmadığını; yalnızca yanlış tarih yazdığını düşünmektedir. Novecento (1900) filminde faşizm kavramını bir tarihçi perspektifinden incelemeyi belirtmektedir. Yalnızca faşizmin doğuşunu filmi içerisinde iki bölümde sınırlandırarak toprak sahipleri yani üst sınıf ile alt sınıf arasındaki ilişkiler bazında incelemiştir (Gili, 1978). Yönetmenin çalışmalarının sahip olduğu cesur yüzleşmeler doğrultusunda Bertolucci'nin çalışmaları üzerine yazılar yazan bir psikanalist yazar; başka hiçbir yönetmenin kendi içerisinde bulunduğu ayrıcalıklı sınıfın değerlerine ve ideolojisine

karşılık bu kadar sert ve uzun bir mücadele içerisinde olmadığını ifade etmiştir (Kline, 1993 akt. Sabbadini, 2011, s.425)

5. Yöntem

Çalışma kapsamında incelenecek Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filmleri sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri arasında veri analiz süreçleri içerisinde yer alan betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz yönteminde gözlem ya da görüşme sonucunda elde edilen bulguların; düzenleme ve yorumlama sonucunda okuyucu ile buluşturulması hedeflenmektedir. Verilerin arasında neden-sonuç çatısı oluşturularak dört bölümde analiz gerçekleştirilir. İlk adımda araştırma soruları ve kavramsal çerçevenin çizilmesi ile analiz çerçevesinin oluşturulması yer almaktadır. Bu noktada elde edilen bulguların hangi temalar etrafında şekillendirileceği saptanmaktadır. İkinci adımda çizilen tematik çerçeve kapsamında veriler incelenmektedir. Üçüncü adım olan bulguların tanımlanması adımı tematik çerçeve doğrultusunda incelenen veriler, çizilen kavramsal çerçeveden yararlanarak doğru alıntılarla desteklenmektedir. Son adım olan bulguların yorumlanması bölümünde ise çizilen çerçeve bünyesinde elde edilen bulguların açıklanarak, tematik çerçeve ile ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.224).

Çalışmada; Karl Marx ve Louis Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf felsefesi çerçevesi, betimsel analizin ilk adımı olarak belirlenmiştir. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi ve bulguların tanımlanması adımları kapsamında incelenen filmler, çizilen çerçeve ışığında analiz edilmiştir. Analiz sırasında Marx ve Althusser'in görüşlerine yer verilerek tematik çerçeveyi ve araştırma sorularını destekleyici alıntılar eklenmiştir. Bulguların yorumlanması ile de her iki düşünürün fikirlerinin, incelenen filmler içerisinde nasıl temsil edildiğinin ilişkisi kurulmuştur.

5.1 Novecento (1900)

Novecento filmi, 20. Yüzyıl sürecinde İtalya'da yaşanan politik ve ideolojik çekişmeleri iki çocukluk arkadaşı üzerinden ele almaktadır. Çiftlik sahibi Alfredo Berlinghieri'nin oğlu Berlinghieri ile çiftlikte işçi olarak çalışan Olmo karakterleri üzerinden geniş bir İtalyan dönem tarihi panoraması sunmaktadır. Filmin 5 saatlik uzunluğu nedeniyle çözümleme içerisinde filmin başından sonuna kadar Marx ve Althusser çerçevesinde ideoloji ve toplumsal sınıf izleri filmde bölümler halinde aktarılacaktır.

Film, açılış sekansında köylü bir karakterin kameraya direkt bakmasından itibaren işçi sınıfı haklarını doğrudan aktarmayı hedeflemiştir. Böylece filmin alt sınıfa ve hayatına odaklanan yapısı, ilk dakikadan izleyiciye aktarılmaktadır. Filmin ilk dakikalarında savaşın bittiğini söyleyen işçi karakterin ardından işçi sınıfına ait karakterlerin birleşerek burjuva sınıfına karşı koyduğu görülmektedir. Nitekim Olmo karakteri efendilerin artık olmadığını söyleyerek faşizm sonrası İtalya'da işçi sınıfının ayaklanmasını ifade etmektedir. Filmde çiftlik sahibi karakter Alfredo Berlinghieri, hamile eşinden önce alt sınıfa ait hizmetçilerden bir

kadının doğumundan rahatsızlık duyarak; burjuva üstünlüğünü her alanda sağlama ve koruma içgüdüsünü taşımaktadır. Nihayet eşi doğum yapan Alfredo'nun oğlunun doğumu, Alfredo tarafından bir kutsallıkla gösterilmektedir. Alfredo'nun, oğluna kendi adını vermesi ile kendine ait tüm burjuva özelliklerini oğluna devretmek istediği çıkarımı yapılabilmektedir. Alfredo'nun eşinin doğumunun bitiminde papaz gösterilmiştir. Papaz, yeni doğan çocuğun dedesinden kalan servetini çocuğun yüzünde hissettiğini ifade etmektedir. Burada babadan oğula bir sınıf aktarımının söz konusu olduğu görülmektedir. Oğlunun doğumunu kutlamak için içki almaya giden çiftlik sahibi Alfredo'nun yanında gelen bir deli karakter, Alfredo'ya şarap mahzeninin anahtarını kendisine verirse kendisinin de bir aziz olabileceğini söyler. Bu noktadan hareketle mülkiyetin ya da sahipliğin; bireyleri burjuva, aziz, papaz gibi çeşitli statülere sahip bir sınıfın üyesi yapabildiği görülmektedir.

Alfredo'nun oğlu Alfredo'dan önce doğan işçi sınıfından Olmo'nun dedesi, önce kendi çocuğunun yani köylünün dünyaya geldiğini; sonra efendilerin geldiğini söyleyerek sitem etmektedir. Bu isyanına karşılık Genç Alfredo herkesin eşit olduğunu ifade etmektedir. Burjuva karakter Genç Alfredo için eşitlikçi bir yaklaşım barındıran bu düşünce, zaman içerisinde değişim göstermiştir. Genç Alfredo karakterinin burjuva olmasına rağmen köklerini sorgulaması ve sınıfsız bir yaşama vurgu yapması yönüyle Bertolucci'nin kendi yaşamından izler taşıdığı ifade edilebilir niteliktedir. Fakat zaman geçişleriyle karakterlerin ve karakterlerin yansıttığı ideolojilerin değişimi gösterilmektedir. Bu doğrultuda da Genç Alfredo'nun çocukken geçerli olan eşitlik düşüncesi zaman içerisinde büyüdükçe iki çocuk karakter arasında çekişmelere neden olmuştur. Bu doğrultuda işçi sınıfına mensup olan Olmo daha cesur; burjuva çocuğu Alfredo ise korkak ve çekingen gösterilmiştir.

Toprak mülkiyetinin burjuvazi zihniyetini oluşturduğu filmde açıkça gösterilmektedir. Filmde tarım makinasına sahip olan burjuva çiftçi, işçi sınıfı içerisinde daha üst konuma yerleşmiştir. Makinayı elinde bulunduran burjuvanın, işçi sınıfının çalışma saatlerinde değişikliğe neden olacağı ifade edilmektedir. Tarımda makineleşmenin işçi sınıfı için daha az çalışma anlamına geldiği görülmektedir. Filmde makine kullanabilmenin bir üst sınıf belirtisi olduğu ifade edilmektedir.

İşçi sınıfına ait karakterler ayrıca örgütlenmenin önemini de kavramışlardır. İşçilerin her beraber yemek yedikleri sahnede işçilerden biri bu örgütlenmenin öneminden söz ederken karakterin üzerine yemek fırlatmışlardır. Burada işçi sınıfının özgürlüğe ve eşitliğe olan inançsızlığı görülmektedir. Olmo karakterinin rahip olarak yetiştirilmesi kararına üzülen annesi köylüler tarafından sakinleştirilir. Bu esnada Olmo'ya okuma yazma öğreneceği fakat yine de işçi sınıfına ait kalacağı söylenmektedir. Buradan hareketle sınıflar arası geçişin imkansızlığı bir köylünün her daim bir köylü olarak kalacağı vurgusu yapılarak pesimist bakış pekiştirilmektedir.

Olmo, dere kenarından avladığı kurbağaları çiftlik sahibi senyör Alfredo Berlinghieri'ye satmıştır. Bir işçi sınıfı mensubu olarak ilk alışverişini gerçekleştiren Olmo'nun parasını

köylü işçilerden biri elinden alarak ona ait olan her şeyin herkese ait olduğunu söyler. Bu, işçi sınıfının özel mülk kavramına bakış açısını göstermektedir. Bu ideolojiyi pekiştiren bir diğer örnek ise filmde tüm işçilerin birlikte yaşaması, yemek yemesi ve çalışmasıdır. Kendi içlerinde bir hiyerarşi bulunmamaktadır.

Çiftlik sahibi senyör Alfredo Berlinghieri, Olmo'nun sattığı kurbağaları akşam yemeğinde yerken yaşlı babasından şikâyet etmektedir. Bu esnada tüm toprağın kendisinin olduğunu tek bir karışımı bile vermeyeceğini söylemektedir. Burjuvanın toprak üzerindeki narsist tahakkümünü göstermesi açısından önemli bir sahne olarak görülebilmektedir.

Filmin ilerleyen dakikalarında çiftlik sahibi senyör Alfredo Berlinghieri'nin babası intihar etmiştir. İntiharından önce genç bir işçi kıza kendisinin öleceğini herkese söylemesini emreder. Kız, tüm işçi karakterlere bunu söyler. Bu emir karşısında işçi sınıfı, burjuva sınıfının ölüm eşiğinde bile emir verdiği söylemektedir. Buradan hem burjuvanın ölümsüzlüğü hem de burjuvanın işçi sınıfı üzerinde sahiplenici konumu hakkında çıkarım yapılabilmektedir. Bir ahırda kendini asan Patrona, köylülerden biri yapacak bir işi olmayanın düşünmeye vakti çok olur ve bu da o kişiyi aptal yapar, böylece o kişi de intihar eder der. Bu sahnede sınıf bilinci edinmenin ya da mevcut sistem içerisinde araştırma yapmanın kişiyi bir çıkmaza itebileceği fikri ifade edilmektedir. Babası ölen çiftlik sahibi Alfredo Berlinghieri, babasının tüm mal varlığının kendisine geçmesi için düzmece bir vasiyet merasimi düzenler ve ölmüş babasının ağzından konuşarak tüm mal varlığını üzerine geçirir. Bu hadise burjuvanın aile kavramına bakış açısı için önemlidir.

Zaman içerisinde büyüyen iki çocuk karakter arasında aidiyet ve mülkiyet kavramları da şekillenmektedir. Zengin çocuk olan Genç Alfredo, fakir olan Olmo'ya tüm çiftliğin bakımını yapıyor olmasına karşın asıl sahibin kendisi olduğunu ara sıra hatırlatır. Burada Marx'ın sözünü ettiği burjuvanın üretimi ve üretim araçlarını elinde bulundurması pekiştirilmektedir. İkili konuşmalarında Olmo; Genç Alfredo'ya cesur bir sosyalist olmadığını söyler. Genç Alfredo ise anlamını bilmediğin bir şey için o kadar zeki olma der. Sınıf, bilinç, sınıf bilinci ve burjuvanın bu konudaki görüşü bu sahnede verilmiştir.

Yaşanan bir doğa felaketi sonrası çiftlik sahibi Alfredo tüm mahsullerinin yarısını kaybetmiştir. Bu durumda tüm işçileri toplar ve yarım maaş ile geçineceklerini söyler. Bunu işçi sınıfının kabullenmesi gerektiği bir fedakârlık olarak göstermektedir. İşçilerden biri mahsul iki katına çıktığında iki kat maaş almadıklarını söyler. Burada Marx'ın ifade ettiği emek, zaman ve kazanç bağlamında bir bireyin ürettiği nesneye yabancılaşması, emek-zaman-ücret kavramları ve bir ürünün üretim sürecinde işçi sınıfının konumu işlenmektedir.

İşçilerin örgütlenerek ayaklanmasının ardından toprak sahipleri ve üst sınıfa ait tüm karakterler işçileri gibi çalışmak durumunda kalır. Burada Marx'ın sınıfı bilinci ile örgütlenmenin sistemi değiştirebileceği ifade edilmektedir. Filmde sosyalizm, bütün zenginlerin terleyerek çalışması; bütün fakirlerin ise bir gölgede dinlenmesi olarak tanımlanmıştır. İşçilerin grevlerinden birinin gösterildiği sahnede düzenlenmiş eğlenceler

arasında kuklalar, işçi sınıfını temsilen konuşturulmaktadır. Bu sahnede kuklalardan biri gelen polisleri işaret ederek korkusunu dile getirir. Burada Althusser'in burjuva ve egemen ideolojiyi bastırmada başvurduğu Devletin Baskı Aygıtları'na bir örnek verilmektedir. İşçi sınıfına ait bu eğlence organizasyonu, mevcut ideolojiye terstir ve sistemin devamlılığı için polis gibi bir baskı aygıtına başvurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na katılan Olmo yıllar sonra çiftliğe geri döndüğünde işçi sınıfında da belli değişiklikler olduğunu görmüştür. Makineleşmeye olan eğilim arttığı için işçiler ve burjuva arasında eşit hasat paylaşımı yapılmamaktadır. Bu noktada Olmo, tüm kas gücüne dayalı emeğin işçiler tarafından yapılmasına karşılık bölüşümün yarı yarıya olmasını dahi haksızlık olarak görmektedir. Makinaların bir köylü gibi olduğunu bu sebeple pay almaları gerektiğini söylemektedir. Burada Marx'ın da belirttiği gibi kas gücünün ideolojik güç karşısında anlamsız kaldığı görülmektedir. İsyana kalkışan işçilerin bir kısmı çiftlikten gönderilir. Giden işçiler başka bir yerde çalışarak ölmeye gittiklerini dile getirir. Bu, işçi sınıfının emeğine yabancılaşmasına ve sınıfına aidiyetine bir örnektir. İşçilerin hakları için bir örgüt kurmuş olmalarına rağmen atılmaları burjuvanın hukuk sistemini de elinde bulundurduğuna bir örnektir.

İşçiler toprağı işleyenlerin, işletenlerden zeki olduklarını ifade etmektedir. İsyanı bastırmaya gelen ordu, işçileri hapse atmakla ile tehdit etmektedir. Burada yine Althusser'in Baskı Aygıtları devreye girmektedir. İsyana karşı direnen Alfredo Berlinghieri'ye işçi bir karakter, tek başına direnmenin manasızlığını söylemektedir. Burada bir sınıfa ait kolektif bilincin öneminden ve gerekliliğinden söz edilmektedir. Mevcut isyanlara karşılık kilisede burjuva yakınlarını toplayan Alfredo Berlinghieri onları etkilemek için dini bir konuşma yapar. Burada Althusser'in İdeolojik Aygıtları'ndan din devreye girerek kitleleri yönlendirmektedir. Çiftçi patron Alfredo Berlinghieri, düzen istediğini söylemektedir. Burada ise burjuvazinin ideolojisinin düzenin muhafaza edilmesi olduğu görülmektedir.

İşçi sınıfı içerisinde de kendi ideolojilerini yaymak için eğitim alan yaşlılar gösterilmiştir. Bu doğrultuda İdeolojik Aygıt olarak okul ve eğitim kavramı işçi sınıfı için de yerleştirilmiştir. İşçilerin başında duran orta sınıf karakter Attila Mellanchini, Alfredo tarafından burjuva sınıfı ile yemek yediği için azarlanır. Burada keskin bir sınıf ayrımı vardır. Orta sınıf da burjuvazi için kendi sınırları içerisinde dahil edilebilecek bir konumda değildir. Bu karakter ayrıca İtalya'nın faşizm ile olan bağına simgelemektedir. Attila Mellanchini, faşist yönetim için çalışan bir karakterdir. Zengin sınıfın kendisini aşağılamasından ve dışlamasından rahatsızlık duymamaktadır. Bu noktada faşizmin yenilgisinin bedelini sınıf ayrımı olmaksızın her kesimin ödeyeceği söylenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı dönemlerinin anlatıldığı bölümlerde işçilerin yalnızca ekonomi temelli bir örgütlenme içerisinde olmadığı; faşist ideoloji karşısında da birlik oluşu gösterilmiştir. İşçi sınıfı ideolojisinin tüm işçilerin içerisinde geliştiği fikri aktarılmıştır. Burjuva sınıfından çiftlik sahibi bir çift, Alfredo'ya orta-üst sınıf bir aile olarak gelip yardım

ister. Fakat Alfredo ipotek karşılığı evlerini alır. Burada burjuvanın kendi sınıfı içerisinde de ayırım gözettiği görülmektedir. Olmo kendisini bir tüccara bir malmış gibi satan senyör yardımcısı Attila'ya karşılık bir köylünün satılık olmadığını ifade etmektedir. Burada Marx'ın emek- zaman- meta ilişkisi kapsamında işçi sınıfının metalaşmasına örnek verilmektedir. İşçi sınıfının kendi hakları üzerinde dahi söz sahibi olamayacağı fikri işlenmiştir.

Filmin son bölümlerde 1945 sonrası gelen bağımsızlığın anlatıldığı kesitlerde işçiler dayanışma için bir aradadır. İşçilerin patronları Alfredo Berlinghieri'yi sorguladıkları sahnede, Berlinghieri'ye biz kazandık sen harcadın derler. Burada emek ve sömürü ilişkisi anlatılmaktadır. Orantısız gelir dağılımı, emek, üretim ve üretim ilişkileri irdelenmektedir. Filmin son sahnesinde işçiler patron Alfredo Berlinghieri'yi yargırlar fakat Alfredo'yu öldürmezler. Onun yerine patronluk kavramını öldürürler. Burada Alfredo simgesel bir ölüme çarptırılır ve işçiler onu somut değil soyut bir ölüm ile cezalandırır. Fakat Alfredo patronların ölmediğini söyleyerek işçi sınıfı ve burjuva arasındaki çatışmanın tarihsel konjonktür içerisinde devam edeceğini işaret ederek filmi bitirmektedir.

5.2 Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce)

1962 yılında Parma şehrinde burjuva ile proleterya arasında kendi konumunu keşfetmeye çalışan genç Fabrizio'un en yakın arkadaşının nehirde boğularak ölmesiyle düşünsel bir bunalıma girmesi konu edinilir. Arkadaşının cenazesinde bir araya geldiği teyzesine karşı hissettiği çekim ve teyzesinin başka birisiyle birlikte olması bu karmaşık duygu durumunu tetikler.

Parmalı bir entelektüel genç Fabrizio'yu ve onun fikir dünyasını konu edinen filmde, devrim döneminden önceki süreçte burjuva ideolojisine taban tabana zıt Marksist ideolojiyle tanışan karakterin kafa karışıklığı işlenmektedir. Karakterin burjuva olup da Marksizm'e olan merakı ve ilgisi Bertolucci'nin kendi fikir dünyasını yansıtmaktadır.

Kilise devletin acımasız yüreğidir sözleriyle başlayan filmde Althusser'in İdeolojik Ayyıt olarak belirlediği din ve devlet ilişkisi örneği Novecento (1900) filmi ile benzerlik taşımaktadır. Film, Parma'da yaşayan burjuva sınıfını anlatırken sınıfın, din kavramına olan yaklaşımını da ifade etmektedir. Fabrizio sadece kendileri için var olan şeyin kilise olduğunu söyleyerek Parma'da yaşayan burjuvaların din ile bağımlı olduğunu ifade etmektedir. Burada çıkarları uğruna din kurumunu kullanmakta olan burjuva sınıfı temsil edilmektedir. Aynı zamanda Parma şehrinde geçen öyküyü anlatırken Fabrizio, şehri fakir ve zengin olarak ikiye ayıran bir nehirden söz etmektedir. Burada da sosyolojik olarak toplumsal sınıfların şehir yaşamı içerisinde keskin bir ayrımla ayrıldığını, zenginin fakirle aynı yaşam alanını paylaşmadığı gösterilmektedir.

Fabrizio ile birlikte yüzmeye giden çocuklardan biri boğulur. Bu çocuk burjuva sınıfına aittir çünkü Fabrizio onun boğulmasını naifliğine bağlar. Burada diyaloglar üzerinden de anlaşılabilirliği gibi Marx ve Althusser'in bir ideolojinin günlük yaşam pratiklerindeki

oranı kadar güçlü olabileceği fikri görülmektedir. Fabrizio'nun ailesi ölen çocuğun taziye ziyaretindeyken Fabrizio, teyzesi ile arabada bekler. Fabrizio, teyzesi ile beraber filmin ikinci bölümünde bir öğretmen yanına giderler. Özgürlük ve faşizm üzerine bazı kitaplardan bölümler okurlar. Bu sahnelerde Fabrizio'nun teyzesi Clelia, insanın amacının tarihi yeniden yazmak olduğunu belirtir. Marksist tarih kuramına gönderme yapan yönetmen burada tarihin yeniden yazımını ilişkilendirdiği ekonomi politik zemini işaret etmektedir. Ayrıca öğretmen bu sahnede Fabrizio'ya insanların akıllarını düzene sokmakta iyi olduğunu söyler. Eğitim, Althusser için devletin ideolojik bir araçtır. Devlet adına bir öğretmen de zihinleri yetiştirmektedir. Filmin devamında Fabrizio bir arkadaşı ile otururken aşık olduğunu söyler. Arkadaşı ise aşkın bir üst yapıya mı ait olduğunu sanıyordun diyerek insan duygularının da alt ve üst yapı ilişkisi içerisinde yer alabileceğine ve sınıflandırılabilmesine vurgu yapar.

Filmde Fabrizio'nun teyzesi Clelia'nın, arkadaşı toprak sahibi bir burjuvadır. Toprağın sahibine ihanet etmeyeceğini ifade etmektedir. Buradan hareketle toprak, bir işçi gibi görülmüştür. Marx'ın da ifade ettiği toprak ve bu doğrultuda mülk, işçi sınıfının başkaldırısına aldırmayan sadık bir konumdur. Clelia'nın arkadaşı zaman içerisinde değişen şartları anlatırken; karakter artık maaşlı bir işçi olmaktan utanç duyduğunu ifade etmektedir. Çalışmanın anlamını bilmediğini ifade ederek bir köylü kadar cahil olduğunu söylemektedir. Burada köylülük eğitimsizlikle bağdaştırılmıştır. Alışkanlık kavramına değinerek bireylerin toplumda ezici ideolojiler ile yer aldıklarını ve buna tıpkı faşizme ya da Francisco Franco'ya alıştıkları gibi yaptıklarını ifade etmektedir.

Fabrizio burjuva çocukları için bir kaçışın olmadığını, sahip olunan şartlar nedeniyle Marksist bir ideolojinin benimsenemeyeceğine karşı duyduğu endişeyi dile getirmektedir. İnsanlar onlara ne verirsen alıyor ifadesi ile bireylerin ideolojiler çerçevesinde yönlendirmeye yatkın ve açık olduğu ifade edilmiştir. İnsanların özellikle savaş sürecindeki düşünce yapısını ele alabilmek adına Fabrizio insanların her şeyi sorgulamadan kabul ettiklerini ve gerçeğin bir yanılgısı içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Burada Marksist teorinin Camera Obscura ve ters bilinç kavramı da göze çarpmaktadır.

İtalyada'da faşizm sürecini işaret ederek Fabrizio, insanların ortak bir bilinç geliştiremediklerini ifade etmektedir. Novecento (1900) filminde de ifade edildiği gibi tek doğru yolun işçi sınıfının birleşmesi olduğu vurgulanmıştır. İşçi sınıfının ideolojisini açıklarken Fabrizio, ortak bir kimliğin oluşturulamamasını işçi sınıfının kendisini sürekli olarak burjuva ile kıyaslamasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Burjuva kültürüne duyulan bir arzudan söz edilmektedir. Aynı zamanda işçi sınıfının tüm bu arzularının yanı sıra ekonomik bir eşitlik peşinde olduğu da ifade edilmiştir. Mevcut düzende işçi sınıfının kaybedebileceği yalnızca kendi zincirlerinin kaldığını ifade eden yönetmen, kazanabileceğinin ise pek çok şey olduğunu söylemektedir.

Sonuç

İdeoloji, insanların bireysel yaşamlarını çeşitli kurallar ve davranışlar ile sararak yön veren bir düşünsel yaşam formu olarak tanımlanabilmektedir. İnsanların yaşamları boyunca kişisel algılarından bağımsız gelişemeyecek ideoloji, kişinin yaşam şartlarına göre şekillenmekte, çevresel koşullara göre kişinin hayatında kendisine bir yer edinmektedir. Aynı ideolojiye sahip bireylerin bir araya gelmesiyle ideoloji kavramı, insanların bir arada yaşayabilmelerini sağlamada önemli bir yer edinmiştir. Bu sayede bireylerin ideolojilerinden toplumların ideolojilerine doğru bir geçiş yaşanmıştır. Aynı fikri benimseyen bireylerin toplum içerisinde birlikte hareket etme arzuları ise homojen bir toplum anlayışından heterojen bir toplum anlayışına geçişi simgelemektedir. Bu geçiş, toplumda sınıflaşmayı temsil etmektedir. Ortak fikirsel birliğe sahip bireylerin oluşturdukları sınıflar, aynı zamanda toplumlarda benimsenen ideolojileri de temsil etmektedir. Toplumsal sınıf, tarih içerisinde mevcut toplumların sahip oldukları şartlar nezdinde çeşitlilik göstermiştir. İlkel toplumlarda sınıf kavramı farklı kriterlere göre oluşum gösterirken modern dünyaya kadar olan uzun süre zarfında pek çok farklı kriterle değişerek gelişim göstermiştir. Bu çeşitlilik içerisinde ideolojilerin oluşturduğu birliktelikle toplum içerisinde öbikleşen sınıflar, egemen ya da alt olarak iki ana başlıkta ele alınmaktadır. İdeolojik fikirlerin kitleleri bir arada tutma ya da dağıtılma üzerindeki etkisini keşfeden toplumlar, zaman içerisinde bu gücü elde edebilmek için egemen bir sınıf olma arzusunu taşımaya başlamışlardır. Bu istek doğrultusunda üstün bir ideolojik fikir geliştirmişlerdir. Toplumdaki sınıflaşma kavramına kendi ideolojik perspektifinden bakan Karl Marx ve Louis Althusser, ideolojilerin toplumları yönetmedeki gücünün, sınıfları oluşturmadaki etkisine ve bu etkinin oluşturulmasındaki ekonomik kıstasların önemine dikkat çekmiştir. Her kişi düşünür de toplumdaki sınıfların oluşumunu ve genel tarih kavramını ekonomi temelli ele almaktadır. İdeolojilerin şekillenmesinde, baskınlığı elde etmesinde ya da zayıf kalmasında topluma ait yaşam şartlarından hareketle ekonominin büyük ölçüde yönlendirici etkisi olduğunu düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda da ekonomi bazlı bir tarih anlayışı geliştirmiş, sınıfların temelini ekonomi ile ilişkilendirmişlerdir. Egemen ideolojilerin aynı zamanda egemen üretim araçlarını elinde bulundurduğunu ifade etmişlerdir. Toplumların ekonomik gelişmişliklerinin ideolojilerini yaymadaki önemini keşfeden egemen sınıflar, egemen ideoloji olarak kalabilmek için toplumu belirli yöntemlerde bir arada tutma ve baskılama arzusu duymuşlardır. Bu noktada egemenliğin sağlanması ve sağlamlaştırılması için birtakım araçlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu noktada egemen ideolojinin temsili devlet, çeşitli ideolojik ve baskı aygıtları geliştirmiştir. Devlet, toplum üzerinde kontrolü sağlamak için çeşitli durumlarda şiddet unsuru içeren çeşitli durumlarda ise ikna kabiliyetini sergileyen aygıtları kullandığı bu yöntem ile topluma yön vermeyi ve kontrolü sağlamayı hedeflemiştir.

Bernardo Bertolucci, kendine has bir sinema dili ve ideolojisi ile eserlerini oluşturmuştur. Kendi ideolojisini, filmlerine ve filmlerinin karakterlerine yerleştirerek özerk bir dil oluşturmayı hedeflemiştir. Marksist bir ideolojiye sahip olduğunu belirten

yönetmen, fikirlerini benimsediği bu ideoloji doğrultusunda eserler üretmiştir. Çalışma kapsamında yönetmenin geniş filmografisi içerisinde ideoloji ve toplumsal sınıf kavramlarına bakış açısının irdelenmesi amacıyla Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) ve Novecento (1900) adlı filmler seçilerek yukarıda sınırları çizilmeye çalışılan Marx ve Althusser doğrultusunda özetlenmeye çalışılarak analiz edilmiştir. Analiz neticesinde her iki filmde de Marx ve Althusser ışığında ideoloji ve toplumsal sınıf nosyonlarının tespiti, filmlerdeki karakterler ve filmlerin temaları üzerinden sağlanmıştır. Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filminde, toplumsal sınıf kavramının bireyler üzerindeki etkisi Fabrizio karakteri üzerinden analiz edilmiştir. Burjuva sınıfına ait karakterin fikir dünyasını geliştirmesinde ve farklı bir sınıfa aidiyet hissetmesindeki düşünsel süreçlerin etkisi görülmüştür. Marksist bir felsefeye kendisini ait hisseden Fabrizio karakterinin içerisinde bulunduğu burjuva yaşam şartları, bireylerin ideolojileri ve yaşam pratikleri arasındaki farkı temsil etmektedir. Novecento (1900) adlı filmde de yönetmen, İtalya'da faşizm ideolojisinin gelişimini iki çocuk karakter üzerinden geniş bir zaman dilimine yayarak analiz etmeyi amaç edinmiştir. Bu doğrultuda filmde, faşizm ideolojisinin burjuva ve alt sınıf arasındaki gelişim ve algılanış süreçlerini ele alınmıştır. Faşizm ideolojisinin toplumsal sınıf ölçeğinde inceleyen filmde faşizmin, toplumdaki farklı sınıflarda farklı karşılığının olduğu görülmüştür. Karakterlerin birisi, burjuva sınıfına ait temsil edilirken diğeri proletarya içerisinde yer alan bir işçi olarak temsil edilmiştir. Bu iki karakter üzerinden dönemin İtalya'sında mevcut sınıf farklılıkları, faşizm ve ekonomik yapılanma tespiti yapılmıştır.

Çalışma doğrultusunda ideoloji ve toplumsal sınıf kavramlarına tarih içerisinde getirilen pek çok tanım ve açıklama içerisinde Marx ve Althusser sınırlandırılması yapılmış, her iki düşünürün de her iki kavram için bakış açıları aktarılmaya çalışılmış, sinemanın her iki kavramı bünyesine nasıl barındırdığı açıklanması amaçlanmış ve İtalyan yönetmen Bernardo Bertolucci sinemasında her iki kavramın nasıl şekillendiği araştırılmıştır. Araştırmanın gerçekleştiği Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) ve Novecento (1900) filmlerinin betimsel analizi neticesinde her iki filmde de Marx ve Althusser'in kendi toplumsal sınıf ve ideolojilerinin belirgin izleri tespit edilmiştir.

Extended Abstract

Research Problem

This study titled "The Cinema of Bernardo Bertolucci in the Footsteps of Karl Marx and Louis Althusser: Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution)" sets out from the problem of analyzing the counterpart of Marx and Althusser's views in cinema within the context of the relationship between cinema and ideology.

Research Questions

According to Althusser and Marx, what are ideology and social class structuring based on? How is the relationship between ideology and social class reflected in the art of cinema?

How does the analysis of social class according to Althusser and Marx take place in Bernardo Bertolucci's cinema? How does Bernardo Bertolucci approach Marx's concept of ideology and social class in his films? How are the social class representations in Bernardo Bertolucci's films handled and what kind of messages are conveyed? Does Bernardo Bertolucci use political aesthetic motifs in his films Novecento and Before the Revolution?

Literature Review

The concept of ideology has a history as deep-rooted and old as the history of humanity. Within this powerful history, the concept of ideology has been analyzed many times from ancient philosophers to modern thinkers and has gained various meanings. Accordingly, many positive and negative meanings have been attributed to the concept of ideology. Within the scope of this study, the ideology and social class views of Marx and Althusser, who have made important contributions to the concept, are analyzed.

Due to the integrated structure of cinema with ideology, in order to examine the political substructures of the films, the films Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution) within the filmography of Bernardo Bertolucci were analyzed within the framework of the views of Marx and Althusser.

Method

The films Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution) to be examined within the scope of the study were analyzed using the descriptive analysis method, which is among the data analysis processes among the qualitative research methods in social sciences. In the descriptive analysis method, the findings obtained as a result of observation or interview; It is aimed to be presented to the reader as a result of editing and interpretation.

In the study; The framework of Karl Marx and Louis Althusser's ideology and social class philosophy was determined as the first step of the descriptive analysis. The films examined within the scope of the steps of processing data and defining findings according to the thematic framework were analyzed in the light of the drawn framework.

During the analysis, the views of Marx and Althusser were included and quotes supporting the thematic framework and research questions were added. By interpreting the findings, the relationship between how the ideas of both thinkers were represented in the films examined was established.

Findings

Following the literature review, the films Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution) were analyzed through descriptive analysis. At the end of the analysis, intersections between Marx and Althusser's formulations of social class and ideology were found. In both films, the concept of social class is dealt with in terms of the relationship between substructure and superstructure developed by Marx and later by

Althusser, and elements that exemplify Althusser's Ideological and Repressive Apparatuses of the State were found.

Conclusions

As a result of the study, answers to the research questions were formed. Within the scope of the questions, it is seen that the concepts of Althusser and Marx such as social class, substructure and superstructure, labor, exploitation, class relations, ideology, ruling class are treated in Bernardo Bertolucci's cinema and that he includes notions including the ideas of these two philosophers in his cinema.

Kaynakça | References

- Althusser, L. (1996). *Gelecek Uzun Sürer*. (İ. Birkan Çev.). Can Yayınları.
- Althusser, L. (2015). *Marx İçin*. (I. Ergüden Çev.). İthaki Yayınları.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümertekin Çev.). İthaki Yayınları.
- Bachmann, G. (1975). Paris'te Son Tango: Her Cinsel İlişki Mahkumdur. Gerard, S. ve Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.100-114). Agora.
- Bank, B. (2016). Althusser'in Düşüncesinde Toplum ve İdeoloji. *Amme İdaresi Dergisi*. (2)1-38.
- Beneton, P. (1991). *Toplumsal Sınıflar*. İletişim Yayınları.
- Bengül, F. (2006). *Sınıf ve Toplumsal Cinsiyet Üzerine Kuramsal Bir Çalışma*. (Tez No. 209101) [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bloch, M. (1983). *Feodal Toplum*. (M. A. Kılıçbay Çev.). Savaş Yayınları.
- Bragin, J. (1966). Ben Film Çekerken Kendimi Olabildiğince Serbest Bırakırım. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.16-28) Agora Yayınları.
- Bulut, Y. (2011). İdeolojinin Tarihçesi. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (23), 183-206.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Çağın, K. (2008). *İdeoloji*. Hece Yayınları.
- Çelik, N. B. (2005). *İdeolojinin Soykütüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Demir, Ş. ve Sesli, M. (2020). İdeolojinin Sonu Tartışmaları Üzerine Bir Analiz. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(19), 159-175.
- Dişçi, Z. (2020). Louis Althusser'de Makine ve Aygıt Ayrımı Bağlamında Devlet Nosyonu. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 135-156.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. Ayrıntı Yayınları.
- Erdoğın, B. (2009). *Bernardo Bertolucci*. Agora Yayınları.
- Eroğın, C. (2014). *Devlet Nedir*. Yordam Yayınları.
- Fieschi J. A. (1968). Devrimden Önce, Parma, Şiir ve İdeoloji. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.33-40). Agora Yayınları.
- Gili, J. A. (1975). Filmierim Gizemli Bir Katmanlaşma Üzerine Kurulu. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.121-150). Agora Yayınları.
- Güçın, G. (1992). *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*. İmge Kitabevi.
- Kaplan, E. (2012). *İdeolojik Göstergeler ve Anlam Aktarımı Bağlamında "Cennetin Krallığı" Filminin Çözümlemesi*. (Tez No. 306418) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 57 (01).
- Lefebvre, H. (2010). *Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm*. (G. D. Görsev, Çev.). Yordam Yayınları.
- Macit, M. H. (2016). İdeoloji Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. Kaygı. *Bursa Uludağ Üniversitesi*

- Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (26), 29-36.
- Marx, K. (2009). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (Somer, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (1968). Toplumsal Sınıflar ve Sınıf Çatışması. Özer, O. (Çev.) *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*. 23 (04).
- Marx, K., Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi* (Fueurbach). T. Ok ve O. Geridönmez (Çev.). Evrensel.
- Mellen, J. (1972). Bütün Filmler Politikdir, Ama Sistem de Bütün Filmleri Sömürür. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğan B. (2009). (çev).. *Bernardo Bertolucci içinde* (ss. 76-86). Agora Yayınları.
- Okutan, B. B. (2016). "Felsefi Meseleler" Çerçevesinde Marx'ı Yeniden Okuma Girişimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 47-64.
- Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi*. İmge Yayınları.
- Özlem, D. (2015). *Tarih Felsefesi*. Notos Yayınları.
- Platon (1995). *Devlet*. (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.), Remzi Yayınevi.
- Quinn, S. (2009). 1900, Bertolucci'ye Bedelini Ödetti. Gerard, S. ve Kline, J. Ve Sklarew (der.) Erdoğan B. (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (114-121). Agora Yayınları.
- Rehmann, J. (2017). *İdeoloji Kuramları: Yabancılaşma ve Boyun Eğme Güçleri*. Yordam Yayınları.
- Sabbadini, A. (2011). Introduction To Bernardo Bertolucci. *Journal Of The Colombian Society Of Psychoanalysis / Revista De La Sociedad Colombiana De Psicoanálisis*, (S. L.), v.36, n.2, p.429-432.
- Sayın, Ö. (1999). İdeoloji. *Sosyoloji Dergisi*, (7).
- Sivas, A. (2004). *Bir Bernardo Bertolucci*. Es Yayınları.
- Stevenson N. (2008) *Medya Kültürleri*, (G. Orhon ve B. E. Aksoy, Çev.), Ütopya Yayınları.
- Subaşı, E (2021). Louis Althusser: İdeoloji, Devlet Aygıtları ve Eleştirisi. *Alternatif Politika*, 13(1), 288-317.
- Şen, K. (2020) Modern Felsefede Bir Düşünme Biçimi Olarak İdeoloji. [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Therborn, G. (2010). *Marksizmden Post-Marksizme*. (D. Evcı, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Türk, B. H. (2010). *İdeoloji Siyaset*, Opus Yayınları.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, E. (2008). *Sinema ve İdeoloji İlişkileri Üzerine*. M. F. Çelikkaya (Ed.), Sinema, İdeoloji, Politika: Sinemasal Yazılar.